VARSINAIS-SUOMEN
SAIRAANHOITOPIIRI

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta

Asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 212/2020 vp)

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymä esittää pyydetyistä kokonaisuuksista lausuntonaan seuraavaa.

Esitys uudesta laista sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä sekä muutokset eräisiin muihin lakeihin tukisivat sosiaali- ja terveydenhuollon valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen kehittämistä. Sosiaalihuollon palveluntuottajien velvoittaminen liittymään valtakunnallisiin tietojärjestelmäpalveluihin tarjoaisi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelunantajille uusia mahdollisuuksia tiedonkulun edistämiselle, minkä Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri näkisi myönteisenä kehityksenä. Tämä ehdotus tukisi myös Sote-tieto hyötykäyttöön -strategian 2020 tavoitteita. Hyvinvointitietojen hyödyntämisen tehostaminen terveydenhuollossa kehittäisi ja mahdollistaisi potilaan osallistamista hoitoonsa uusin tavoin. Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri näkeekin uuden asiakastietolain lähtökohtaisesti palveluiden yhdenvertaisen saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseen tähtäävänä, mutta varsinkin aluksi kustannusten kasvun riski on merkittävä tarvittavien investointien takia. Digitalisaation myötä kuitenkin mm. asiakkaan matkakulut ja työstä poissaolotarve vähenevät, mistä voidaan arvioida saatavan kansantaloudellisesti merkittäviä positiivisia vaikutuksia.

Lakiesityksessä esitetään muutosta valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen kautta tapahtuvan tietojenluovutuksen periaatteisiin, sillä jatkossa tietojen luovutus perustuisi lakiin, eikä potilaalta kysyttyyn laajaan suostumukseen. Näin ollen asiakastiedot olisivat sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden käytettävissä, kun tietoja tarvitaan heidän työtehtävissään, ellei asiakas ole kieltänyt tietojen luovuttamista. Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri näkee uudistuksen kannatettavana ja se selkeyttäisi potilastietojen käsittelyä terveydenhuollossa hoidon järjestämisen ja tuottamisen käyttötarkoituksissa. Informoinnin merkitys kasvaisi entistä suuremmaksi, mikä asettaisi palvelunantajille erityisen velvoitteen antaa asiakkaille ja potilaille riittävät tiedot tietojen käsittelystä ja oikeuksista sekä huolehtia henkilöstön osaamisesta ja informoinnin toimintamallien toteuttamisen riittävästä resursoinnista.

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri näkee tarpeellisena, että lainsäädännön tasolla kehitetään sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonkulun edellytyksiä, sillä asiakas- ja potilastyö edellyttää usein moniammatillista yhteistyötä ja nykyistä sujuvampaa tiedonkulkua palvelunantajien välillä. Asiakastietolaissa esitetään, että valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen välityksellä

tapahtuvat asiakastietojen luovutukset sosiaalihuollon ja terveydenhuollon välillä perustuisivat suostumukseen eli se eroaisi terveydenhuollon sisäisestä informointiin ja kieltoihin perustuvasta toimintamallista. Esityksessä viitataan EU:n tietosuoja-asetuksen asettamiin vaatimuksiin suostumukselle, mutta ei oteta tarkemmin kantaa siihen, mitä sosiaali- ja terveydenhuollon välisissä luovutuksissa suostumukselta edellytetään. Sosiaalihuollon asiakastietoja koskevan suostumuksen pitää täyttää vaatimukset yksilöidyn, tietoisen, vapaaehtoisen ja yksiselitteisen suostumuksen muodosta. Potilastietoja koskeva suostumus edellyttää lisäksi nimenomaisuutta, sillä potilastiedot kuuluvat erityisiin henkilötietoryhmiin. Esityksessä on avattu tarkasti kieltojen kohdentaminen esimerkiksi palvelutehtävään, yksittäiseen asiakasasiakirjaan, palvelutapahtumaan tai rekisteriin. Vastaavanlaista tarkennusta suostumuksen kohdentamisen osalta olisi mielestämme tarpeellista avata vähintään säännöksen perusteluihin.

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri pitää hyvänä, että kieltoa koskevan pykälän (18 §) yhteydessä on erikseen mainittu tilanteet, joissa kieltoa ei voi tehdä ja milloin kiellolla ei voi estää tietojen luovutusta.

Asiakastietojen käyttöoikeuksista säädettäisiin, että asiakastietojen käsittelyn perusteena olisi oltava tietoteknisesti varmistettu asiakas- tai hoitosuhde tai muu asiallinen yhteys tai muu lakiin perustuva oikeus. Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella tultaisiin jatkossa säätämään tarkemmin tiedoista, joita ammattihenkilöt ja muut henkilöt tehtäviensä vuoksi saavat käsitellä. Olisi tärkeää linjata ennen lain mahdollista voimaan tuloa ehdotuksen mukaisena, mitä tietoja ammattihenkilöt ja muut asiakastietoja käsittelevät henkilöt työtehtävänsä ja annettavan palvelun perusteella saavat käyttää. Asetuksella voi olla erilaisia vaikutuksia terveydenhuollon käytännön toimintamalleihin, jos määritykset menevät hyvin tarkalle tasolle. Siksi olisi tärkeää säätää asetus nopealla aikataululla, jos asetus olisi asiakastietolain edellytys tietojen käsittelylle.

Lakiesityksessä on erotettu tiedonhallintapalvelu ja tahdonilmaisupalvelu kahdeksi eri tietojärjestelmäpalveluksi, joilla on eri käyttötarkoitus. Tiedonhallintapalvelu olisi tarkoitettu jatkossa vain terveydenhuollon asiakastietojen luovuttamiseen. Tahdonilmaisupalveluun olisi mahdollista tallentaa myös muitakin tahdonilmauksia, jotka liittyvät sosiaali- ja terveysalan palveluihin ja asiakastiedon käsittelyyn, mikä edistäisi valtakunnallisesti yhtenäisiä teknisiä toteutuksia.

Esityksessä esitetään säädettäväksi sähköisestä asioinnista ja tietojen käsittelystä toisen henkilön puolesta. Mm. huoltajuuden ajankohtaiset muutokset Digi- ja väestötietoviraston vastuulle kuuluvan asiointivaltuuspalvelun välityspalvelun kautta tulisi välittyä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluntarjoajille ajantasaisina ja kohtuullisin kustannuksin (47 §). Tähän ajan tasaiseen tiedonkulkuun liittyviä ongelmatilanteita saattaa nousta esiin sosiaalihuollossa ja erityisesti lastensuojelussa. Lakiehdotus mahdollistaisi myös puolesta asioinnin laajentamisen täysi-ikäisten puolesta asiointiin valtuuksien tai edunvalvonnan perusteella. Tämä yhdenmukaistaisi puolesta asioinnin käytäntöjä valtuutetun, kuten iäkkään henkilön asioita hoitavan omaisen, tiedonsaannin osalta.

Sähköisestä lääkemääräyksestä annettua lakia muutettaisiin siten, että reseptiarkistosta luovuttaisiin. Jatkossa tiedot tallennettaisiin vain reseptikeskukseen, jossa niitä myös säilytettäisiin. Tietojen käsittelyperuste yhdenmukaistettaisiin ehdotetun uuden lain mukaiseksi. Pyrkimys potilas- ja lääketurvallisuuden parantamiseen erityisesti potilaan kokonaislääkityksen selvittämisen osalta sekä sen huomioimiseen lääkehoitoa toteutettaessa on erittäin tärkeä asia.

Lakiesityksessä korostetaan tietojärjestelmien ja hyvinvointisovellusten luokittelua ja rekisteröintiä, käyttöönoton jälkeistä seurantaa, yhteentoimivuutta sekä tietoturvallisuutta. Sertifiointi sekä muut vaaditut keinot edellä mainituista asioista huolehtimiseksi todennäköisesti edesauttavat tieto- ja potilasturvallisuuden toteutumista sekä organisaatioiden toiminnan kehittymistä paremmin toimivien tietojärjestelmien myötä. Lakiesitys ei tältä osin tuo saavutettavissa olevaan hyötyyn suhteutettuna merkittäviä kustannuspaineita tietojärjestelmäpalveluiden tuottajille. Keskeisinä haasteina voivat kuitenkin olla mm. vanhentuvien potilastietojärjestelmien korvaamiseen liittyvät sekä uusimpien mm. tietoturvaan liittyvien tekniikoiden käyttöönoton kustannukset.

Lakiesitys tuo tietoturvallisuuden ja tietosuojan omavalvontaan uutena asiana velvoitteen laatia tietoturvasuunnitelma. Tietoturvasuunnitelma keskittyy lakiesityksen soveltamisalaan nimenomaisesti liittyvien tietojärjestelmien sekä niiden asentamisen ja ylläpidon turvallisuuden varmistamiseen sekä järjestelmien käytön ohjeistukseen. Nämä ovat hyödyllisiä järjestelmien ylläpitoon kohdistuvia vaatimuksia, mutta eivät erillisinä asioina riittävällä tavalla edesauta sosiaali- ja terveystietojen tietoturvaa tai toimialan organisaatioiden toiminnan jatkuvuutta. Tieto- ja kyberturvallisuuden lainsäädännöllinen ohjaus on haastavaa, sillä uhkakenttä muuttuu vauhdilla. Myös teknologian kehittyminen on erittäin nopeaa. Järjestelmät verkottuvat ja datan hyödyntäminen lisääntyy jatkuvasti. Nopeasti muuttuvassa kybertoimintaympäristössä lainsäädännön painopiste tulisi olla jatkuvan ja laaja-alaisen riskienhallinnan velvoitteissa. Tällaisia velvoitteita voi kuitenkin olla haastavaa ajaa toimialakohtaisen erityislainsäädännön kautta.

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri

Janne Mutanen
Tietoturvapäällikkö